

## SEYYİD GAZİ ZAVİYESİ VE YILLIK MERASİMLERİ HAKKINDA

*About the Seyyid Gazi Zawiya and Its Annual Ceremonies*

## Über die Zeremonien in dem Seyyid Gazi Sufiwinkel

Cahit TELCİ\*

DOI: <http://dx.doi.org/10.22520/abked.2016.14.0003>

Seyyid Gâzi Zâviyesi Anadolu'da en erken oluşturulan dini merkezlerin başında gelmektedir. Zâviyenin adına kurulmuş olduğu aziz kişi olan Seyyid Gâzi adı ve onun adına oluşturulmuş olan Zâviye XIII. Yüzyıldan bu güne kadar hiç kesintisiz dini bir merkez olma özelliğini muhafaza etmiştir. Zâviye özellikle klasik dönemde Osmanlı Kalenderîliğinin en önemli merkezi olarak dikkat çekmektedir.

Burada yapılmakta olan merasimleri yazılı kaynaklardaki bilgilerle XV. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren takip edebilmekteyiz. Osmanlı kayıtlarında her sene güz eyyamında *Seyyid Gâzi Mâhiyesi* adıyla yapılmakta olan merasimlerden bahsedilmektedir. Bu merasimler bildiğimiz gibi bazı musiki aletleri de kullanılarak icra edilmekte idi. Merasime katılanlar ya da bunlardan bir kısmı aynı zamanda semah da yapmaktadırlar.

Burada yapılan merasimler elbette Osmanlı dünyasının genel geçer sünni kesimleri ile zaman zaman bazı tartışmaların yaşanmasına da sebebiyet vermektedir. Osmanlı yönetimi, bir taraftan Seyyid Gâzi'yi bir aziz kişi olarak kabul ederek onun adına tesis edilmiş olan Zâviyeye ve orada bulunan dervişlere bazı muafiyetler tanıyıp, dervişlerin kendi şeyhlerini bile seçmelerini mümkün kılarken öte taraftan sünni algının kabul etmediği bazı ritüellerin yerine getirilmesi konusuna cevaz göstermemekte ve bu davranışların men edilmesi iradesini ortaya koymaktadır. Çelişki gibi görünmekle beraber Osmanlı merkez yönetiminin benzer vakalardaki temel yaklaşım kalıbının böyle olduğu ifade edilmelidir.

\* Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü.

Biz küçük çalışmamızda bu iki algıyı ifade eden belgeler ve kaynakları kullanmak suretiyle Zâviyenin Osmanlı dünyasındaki konumuna bir pencere açmaya ve benzer örnekler ile mukayese etmeye çalışacağız.

**Anahtar Kelimeler:** Seyyid Gazi, Seyyid Gazi Zaviyesi, Yunus Emre, Zaviye, Ritüel,

## ABSTRACT

The Seyyid Gazi zawiya is the leading religious center among the first religious centers formed in Anatolia. The zawiya and the name of Seyyid Gazi, sacred person to whom was dedicated the zawiya, have maintained the characteristic of being a religious center without an interruption since 13th century. The zawiye draws attention, especially in the Classical era, as the most important center of Kalandars in the Ottoman Empire.

With the data from written sources, we can trace back ceremonies practiced in this zawiya to the first half of 15th century. In the Ottoman records, there are references to the ceremonies practiced every year in the autumn in the name of Seyyid Gazi. As we know, these ceremonies are also performed using some music instruments. In the same time, participants in ceremony or some of them whirl the “semah”.

Certainly, ceremonies performed in this place were occasionally causing some discussions with Sunni Muslims who were generally accepted in the Ottoman world. On the one hand, the Ottoman administration granted some exemptions for the zawiya, founded in the name of Seyyid Gazi by accepting him as a sacred person, and for dervishes situated there, and even allowed dervishes to select their own sheikh. But on the other hand, it didn't tolerate some rituals which were not acceptable by Sunni perception and made decision to prohibit these acts. Despite contradiction, it must be pointed out that the Ottoman central administration was taking the same approach in similar cases.

In this short paper, we will try to open a window into the position of the zawiya in the Ottoman world by using documents and sources concerning these two perceptions, and to compare it with similar examples.

**Key Words:** Seyyid Gazi, The Seyyid Gazi Zawiya, Yunus Emre, Zawiye, Ritual,

## ZUSAMMENFASSUNG

Seyyid Gazi Sufiwinkel (Seyyid Gazi Zaviyesi) zählt unter den ältesten gegründeten religiösen Zentren in Anatolien zu den ersten Adressaten. Sowohl der Name des Heiligen Seyyid Gazi, als auch dieser in seinem Namen gegründete Sufiwinkel konnten vom XIII. Jahrhundert bis in die Gegenwart hinein ihr Wahrzeichen, ein ununterbrochenes Religionszentrum weiterzubestehen, beibehalten. Dieser Sufiwinkel fiel insbesondere in der klassischen Zeit als das wichtigste Zentrum der wandernde Derwisch der Osmanen auf.

Wir können die Praxis der Zeremonien in diesem Sufiwinkel anhand der Informationen in den schriftlichen Quellen ab dem ersten Viertel des XV. Jahrhunderts zurückverfolgen. Osmanische Quellen berichten von Zeremonien, die jedes Jahr im Herbst unter dem Namen "Seyyid Gazi Mâhiyesi" veranstaltet wurden. Soweit uns bekannt ist, wurden diese Zeremonien unter Einsatz von einigen Musikinstrumenten durchgeführt. Die Teilnehmer der Zeremonie oder ein Teil von ihnen tanzte zugleich auch den Semah.

Natürlich gaben die hier praktizierten Zeremonien von Zeit zu Zeit auch Anlass zu einigen Streitigkeiten mit den Mainstream-Vertreten unter den Sunniten der Osmanischen Welt. Einerseits erkannte die osmanische Regierung Seyyid Gazi als einen Heiligen an und sicherte dem in seinem Namen gebauten Sufiwinkel und den dort anwesenden Derwischen gewisse Befreiungen zu und ermöglichte sogar, dass die Derwische ihre eigenen Scheichs wählen konnten, andererseits erlaubte sie aber die Ausübung gewisser Rituale nicht, die von der sunnitischen Wahrnehmung nicht akzeptiert waren und äußerte ihren Willen darüber, diese Rituale zu verbieten. Wenn dies auch paradox erscheint, so kann man sagen, dass dies dem elementaren Verhaltensmuster der osmanischen Zentralregierung in ähnlichen Fällen entsprach.

Wir werden in unserer kleinen Arbeit versuchen, einen Blickwinkel über den Stellenwert des Sufiwinkels in der osmanischen Welt zu eröffnen und den Sufiwinkel mit ähnlichen Mustern zu vergleichen, indem wir Dokumente und Quellen berücksichtigen, die diese beiden Wahrnehmungen zum Ausdruck bringen.

**Schlüsselbegriffe:** Seyyid Gazi, Seyyid Gazi Sufiwinkel, Sufiwinkel, Yunus Emre, Ritual

## Seyyid Gâzi/Seydi Gâzi: İsim Meselesi:

Bahsimiz olan aziz kişi aslında şecere olarak Hz. Ali soyu ile ilişkili değildir. O, aslında VIII. Yüzyılda Bizans'a karşı mücadele eden ve Türkler arasında görmüş olduğu sevgi ve ilgiden mülhem veli seviyesinde kabul edilmiş bir Emevi emiridir.<sup>1</sup> Takriben 740 civarında bugün türbesinin bulunduğu yerde ölmüş ve I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in hanımının isteği üzerine bu mahalle türbe ve mescid inşa edilmiştir. Bu azizin bugün çoklukla kaydedilen ismi Seyyid Battal Gâzi'dir. Mühimme defterlerinde Seydi Gâzi [سی دی غازی] şeklindeki kullanımın yanında Seyyid Gâzi [سی دی غازی] olarak kullanımı da görülür. Ancak ifade ettiğimiz gibi Battal Gâzi, muhtemelen seyid olmayıp zamanla veli seviyesinde algılanmış olduğu için ismi de bir *seyyid* nisbesi ile Hz. Ali geleneğine bağlanmıştır. Meşâirü'ş-Şuarâ yazarı Nikâbi hakkında bilgi verdiği kısımda bu manada bir bilgi nakleder. Belki mevzuyu anlatmak anlamında önemlidir: “*kendüye alevilîğla ulw-ı himmeti var idi. Ol sebebden balk içinde sıyâdet ile töhmeti var idî?*” (Âşık Çelebi, 2010: 889) Türkler, kahramanlıktan mülhem O'nu Battal Gâzi olarak isimlendirmeyi tercih etmişlerdir. 1932 senesinde kaleme aldığı Rafızilik ve Bektaşılık adlı çalışmasında Ahmet Refik kullandığı belgeleri Seydi Gâzi şeklinde okumuştur.<sup>2</sup>

Seyyid Gâzi Zâviyesi<sup>3</sup> bugün Eskişehir'de aynı ismi taşıyan ilçede hemen bütün ilçeye nâzır bir tepede bulunmaktadır. Adına tesis edilmiş olduğu Seyyid Battal Gâzi'nin kimliğini menkıbevi kişiliği içerisinde az çok ayıklayabilmek mümkündür. Bu çalışmanın konusu Battal Gâzi'nin kimliği olmadığı için konu bütünlüğü açısından sadece birkaç yönüyle vurgulanıp geçilecektir.

Menkıbeler içerisinde tarihselleştirilebilen yönüyle Battal Gâzi'nin Emevilerin Bizans'a yönelik gaza faaliyetleri içerisinde yer aldığı ve kaynaklara yansıyan şöhretini bu süreçte kazandığı anlaşılmaktadır.<sup>4</sup> Menkıbevi hayatını anlatan Battal-name, O'nun Malatya civarında yaşadığını anlatıyor olmakla beraber, Ahmet Yaşar Ocak bu yaklaşımın doğru olmadığını kaynakların naklettiği bilgilerden hareketle Kayseri,

1 Ahmet Yaşar Ocak, “Battal Gazi”, TDV. İA, V, 204.

2 Ahmet Refik, *On altıncı Asırda Rafızilik ve Bektaşılık*, İstanbul 1932, s. 32.

3 Zâviye hakkında geniş bir monografi olarak bkz. Theodor Menzel, “Das Bektaschi Klöster Sejjid Gazi”, *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen*, 28(1925), ss. 92-125; Filiz Yenişehirlioğlu, “The Tekke of Seyyid Battal Gazi”, *Anadolu ve Çevresinde Ortaçağ*, sd. Mine Kadiroğlu, Ankara 2008, ss. 121-164; Suraiya Faroqhi, “Seyyid Gazi Revisited: The Foundation as Seen Through Sixteenth and Seventeenth-Century Documents”, *Turcica, Revue D'Etudes Turques*, Tome XIII (1981), Paris, ss. 90-122.

4 Ahmet Yaşar Ocak, *a.g.m.*, s. 204.

Afyon, Eskişehir, el-Cezire ve Suriye bölgelerinde faaliyet gösterdiğine işaret etmektedir.<sup>5</sup>

Seyyid Gâzi Zâviyesi'nin Anadolu Kalenderiliğinin en önemli merkezi olduğu muhakkaktır. Zâviye bu özelliğini hiç değilse XV. Yüzyılın ilk çeyreğinden XVII. Yüzyıla kadar devam ettirmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla bu dönemlerden sonra Zâviye, hemen bütün Bektaşî kesimlerin ilgilerine mazhar olmuştur. Öte taraftan ifade etmek gerekir ki Battal Gâzi Zâviyesi, aynı zamanda kahramanlık ve gaza kültürünün önemli unsurlarından bir tanesini oluşturuyor olması sebebiyle, özellikle mağlubiyetler çağında toplumun hemen her kesiminin ilgisini çeken merkezlerden birisi olmuştur. Bu itibarla zâviyeyi sadece Kalenderi-Bektaşî unsurların hürmet ettiği bir merkez olarak mütalaa etmek mümkün değildir.<sup>6</sup>

Aşağıda ifade edileceği ve yazının da ana çerçevesini oluşturacağı gibi, gayri sünni oluşumlarla arasına mesafe koymak konusunda son derece keskin çizgileri bulunan Osmanlı merkez yönetimi, Seyyid Gâzi ve elbette bunun gibi diğer bazı aziz kişiler ve onlar adına inşa edilen müesseseler bahis konusu olduğu zaman, bu mekânları ötekileştirmeden, son derecede dikkatli bir dil kullanmayı tercih etmiştir. Elbette bu özenli dili bazı müelliflerin yazdıklarında görebilmek mümkün değildir.

Tarihsel bilgi olarak yanlış olmasına rağmen günümüzde “Alevi” olarak adlandırılan, Osmanlı sufi geleneğinin bir vechesi olarak ifade edilebilecek sosyolojik muhitin önemli temsil makamlarından birisi olan Seyyid Gâzi Zâviyesi'nin nüvesi, XIII. Yüzyılda Anadolu Selçukluları döneminde oluşturulmuş, türbe ve etrafında gelişen zâviye, bugünkü halini ise daha ziyade XVI. yüzyılda almıştır. Kanuni döneminde yapılan tahrirde Zâviyede iki yüz dervişin bulunduğu ifade edilmektedir. “Zâviye-i mezâbüreye kayd olan hüddâmından ve müteferrika dervişlerinden bil’fiil iki yüz nefer dervişler vardır”. (BOA. MAD 27: 52)

Zâviye, Anadolu’da dolaşan birçok yabancı seyyahın da dikkatinden kaçmamıştır. 1438 senesinde Türklere esir düşen ve yaklaşık yirmi sene Türkler arasında yaşamış olan Macaristanlı Georgius Türkler üzerine kaleme aldığı eserinde bu zâviyeye değinir. Kendisi Seyyid Gâzi’den bahseden en erken tarihli gezginlerden birisi olarak kabul edilebilir.<sup>7</sup>

5 Ahmet Yaşar Ocak, *a.g.m.*, s. 204.

6 Fuat Köprülü bu anlamda Seyyid Gazi’ye ithaf olunan mezarın o civarda pek muhterem olarak kabul edildiğini belirtir. Bkz. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1984, s. 233.

7 Ahmet Yaşar Ocak XVI. ve XVII. Yüzyıl batılı gözlemcilerinin eserlerinde nakledilen bilgileri eserinde değerlendirmiştir. Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar)* Ankara 1992, s. 176 vd.

Georgius'un gözlemlerine göre Seyyid Gâzi, Kalenderiler nezdinde kutsal kabul edilmektedir. Georgius, burayı kutsal kabul eden Kalenderilerin kulaklarına mengüş/küpe taktıklarını, bendir çaldıklarını da belirtir.<sup>8</sup> Burada yapılan yıllık merasimlere de değinen gezgin yapılan törenlerin "Mahya" olarak adlandırıldığını da ifade eder. Tespitlerime nazaran merasimleri bu isimle adlandıran ilk kaynak da bu eserdir.

Bu yıllık merasimler yine aynı isimle yani "Mahiye" olarak klasik dönem Osmanlı belgelerinde de yer almaktadır.<sup>9</sup> Seyyid Gâzi Zâviyesi, anlaşıldığı kadarıyla Kalenderiler dışında sair Müslümanların da itibar ettikleri bir kutsal mahal olarak kabul edilmektedir. Zira Georgius, Türklerin özellikle savaş ve kıtlık zamanlarında ve çarpışmalarda Seyyid Gâzi'ye dua edip de isteği geri çevrilen kimse olmadığına inandıklarını,<sup>10</sup> bu inanışlarını sultanın, yöneticilerin ve halkın her sene türbeye sundukları çeşitli adaklar ve hediyeler ile desteklendiğini ifade etmektedir. Hatta Seyyid Gâzi'nin ününün Türklerden başka diğer Müslüman unsurlar arasında da yayılmış olduğuna işaret edilmektedir.<sup>11</sup>

Zâviye, muhtemelen XVI. yüzyıla kadar Kalenderiliğin merkezi olma özelliğini devam ettirmiş fakat yüzyılın sonlarına doğru Mühimme defterlerinde yer alan bir kayıttan anlaşıldığı kadarıyla Seyyid Gâzi kasabası ahalileri "*ulemâ ve sulehâ ve sâir eşraf ve a'yânî*" İstanbul'a bir mektup göndererek "Mahiye" merasimlerinden duydukları rahatsızlığı ifade etmişler ve devlet bunun üzerine aşağıda Âşık Çelebi'nin eserinden naklen metni aktarılacağı üzere zâviyede bir teftiş yürüterek bu merasimlerin yasaklanmasına ve zâviyenin cami ve medrese olarak faaliyetlerine devam etmesine karar vermiştir. Bu tarihlerden sonra süregelen merasimlerin tamamen kesilip kesilmediği konusunda bilgimiz bulunmuyor. Ancak her halükârda zâviyenin geleneksel yapısında köklü bir değişikliğin bu tarihlerden sonra geliştiği muhakkaktır.

Ahmed Refik'in kaydettiği 15 Safer 980 (M. 27. VI. 1572) tarihli Divân-ı Hümayun kaydında yıllık merasimlerin yeniden ihya edilmeye çalışıldığı görülüyor. "*camî ve mezar-ı şerifin haremînde tablhane ihdâs edüb yıldı bir kere mahiye dedikleri bid'atlerin yine peyda*

8 Altay Tayfun Özcan, "Macaristanlı Georgius'a Göre XV. Yüzyıl Türkiye'deki Heteredoks Kesim", *Diyalog, İnterkulturelle Zeitschrift für Germanistik*, 2 (2013) s. 114; Zeynep Yürekli, *Legend and Architecture in Ottoman Empire: The Shrine of Seyyid Gâzi and Hacı Bektaş* (PhD diss., Harvard University), 2005; Zeynep Yürekli, *Architecture and Hagiography in the Ottoman Empire, The Politics of Bektashi Shrines in the Classical Age*, New York 2012, s. 5.

9 "Seydi Gâzi Mahiyesi" BOA. MD. 73, s. 302/881.

10 Macaristanlı György, Türkler, *Türklerin Gelenekleri, Görenekleri ve Hintlikleri Üzerine İnceleme*, Michel Balivet, Türk Korkusu, çev. Lale Arslan Özcan, İstanbul 2009, s. 92.

11 Macaristanlı György, *Türkler*..s. 93.

*ediüb etraftan nice feseka cem' olub harem-i mezburda tabl ve nakkare ve şişte ve kopuz çalınub mal-ı vakıf bî müfîd yerlere sarf olunmak üzeredir"* Muhtemelen bu süreç böylece devam etmiş ve yüzyılın sonlarına doğru devlet bu merasimleri yeniden yasaklama gereği duymuştur. (Ahmet Refik, 1932: 32-33)

*Seydi Gâzi kadısına hükküm ki;*

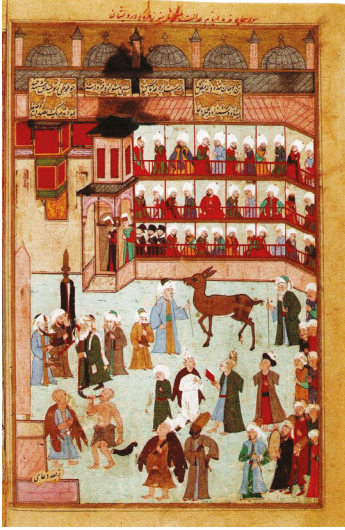
*Südde-i saadetime mektûb gönderüb kasaba-i mezkeürenin ulemâ ve sulebâ ve sâir eşrâf ve a'yâm şer'-i şerîfe geliüb beher senede Seydi Gâzi mâbiyesi nâmına güz eyyâmında azîm cem'iyet olub yeniçeri ve acemi oğlanı ve onlar nâmına nice ehl-i fesâd cem' olub müslimînimn ehl-i a'yâlleri üzerine konub nice fesâd ve şenâ'at olduğundan gayrı câmi-i şerîf haremünde sâzendeler cem' olub sazlar çalub hengâm etmekle namaz kılmak mümkün olmayub men' olunmak murâd olundukta kadimden olgelmişdir deyu memnu' olmayub ve tüccardan bey ü şirâ edüb evine giden müslimînin yollarına inüb mal ve menâlleri gâret ve kendilerin katl edüb azîm meşede olmağın min ba'd cem'iyet-i mezburâ men ve def' olunmak ricâ eylediklerin arz eylediğın ecilden buyurdum ki vardukta arz olduğú üzere fesâd ve [...] bâis olub mâbiye nâmına olan cem'iyeti men edüb min ba'd şer'-i şerîfe mugâyir kimesneye iş ettirmeyesin ve bu emr-i şerîfime muhalefet edenleri yazub arz eylesesin (BOA. MD. 73: 302/681)*

Kayıtta da dikkat çekeceği üzere Osmanlı merkezi yönetimi zâviyede toplanan kalabalığı hiç azımsamaz ve onlardan “*azîm cem'iyet*” olarak bahseder. Kanun koyucu, toplanan kalabalığın iki yönünden bahseder. Birincisi kalabalığın, civarda genel olarak bir asayişsizliğe sebep olduklarının vurgulanmasıdır. Bu asayişsizlik içerisinde yol kesmek, hırsızlık, katl gibi vakalardan “*nice fesad ve şenaat*” olarak tanımlanan çeşitli suçlara kadar birçok unsura dikkat çekilmiştir. İkincisi ise bizi daha ziyade ilgilendiren yönü ile “*câmi-i şerîf haremünde sâzendeler cem' olub sazlar çalub hengâm etmekle namaz kılmak mümkün olmayub*” ifadeleriyle tanımlanan, kalabalığın caminin içerisine girerek orada bir ayin icra ediyor olmaları gerçeğidir.

XIII-XIV. yüzyıllarda İslam dünyasında mevcut dervişlerin önemli şiarlarından birisinin seyahat/gezginlik olduğu bilinmektedir. Belki “Seyahat ediniz çünkü akan su temiz olur” düsturu, ancak daha ziyade geçim temini için uzak mesafeler arasında bile seyahat eden derviş gruplar için, Osmanlı dünyasının muhtelif yerlerinde çok sayıda dervişin iştirakiyle gerçekleşen merasimler dikkat çeker. Kalenderiler konusunun en yetkin monografisinde Ahmet Yaşar Ocak, Seyyid Gazi’de yapılan bu merasimin Kurban bayramında icra edildiğini ifade eder. (Ocak, 1992: 176) Yağmur Say aynı bilgiyi tekrarlayarak bu merasime *Hacılar bayramı* da denildiğini ifade eder. (Say, ty:

146) Konu hakkında hemen hemen en son çalışmayı kaleme alan Resul Ay da mevcut literatürü kapsamlı bir şekilde nazarı itibara aldığı makalesinde bu merasimlerden bir tanesinin Seyyid Gâzi'de ve Kurban bayramına tekabül eden günlerde yapılageldiğini, benzer bir merasimin de 10 Muharremde Hacı Bektaş Dergâhı'nda icra edildiğini belirtir. (Ay, 2015: 307) Ancak belgeler, Mahya olarak adlandırılan bu merasimin Kurban Bayramı'nda yapıldığına dair bilgi sunmaz. Elbette bu merasim esnasında çok sayıda kurbanların kesilmekte olduğu yadsınmaz bir gerçektir. Her halükârda bu merasimin Kurban bayramı ile bir alakasının olmadığı muhakkaktır. Osmanlı belgeleri merasimin “güz eyyamı” olarak sabit bir dönemde yapıldığını ortaya koyar.

Günümüzde Eylül ayının başında Seyyid Gâzi'de şenlikler yapılmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla bu anma şenlikleri ile mıntıkada yapılan kadim mahya ayınının bir irtibatı olmalıdır. Hattı zatında “güz eyyamı” olarak bahsedilen mevsim, sonbahar ayları olup Eylül-Ekim ve Kasım ayları yani kış hazırlığının başladığı dönem olarak kabul edilmektedir. Bu ayın ya da merasim bir anlamda ürünlerin toplanmasının ardından bir nevi şükür ve kışa hazırlık olarak mütalaa edilebilir.



Bu tarihlendirme konusunda yukarıda verdiğimiz mühimme kaydının tarihi belki açıklayıcı olabilir. Şöyle ki kasabanın eşrafinın yapılan bir mahyanın ardından şikâyet anlamında bir yazı yazması mantıklı görünüyor. Mühimme kaydının tarihi biraz sorunlu olarak dikkat çekiyor. Zira hükümden önce verilen son tarih Gurre-i Z 1003 (M. 7. VIII. 1595) tarihidir. Eğer bu tarihi kabul edersek, ahalinin merasimlerden yaklaşık bir ay kadar önce Ağustos ayında konuyu İstanbul'un bilgisine sunduğu kabul edilecektir. (BOA. MD. 73: 294) Ancak bu sayfa ile yukarıya aldığımız hüküm (BOA. MD. 73: 302/681) birbirini takip eden hükümler olmayabilir. Zira Seyyid Gâzi kadısına yazılan bu hükmün hemen altında yer alan (BOA.

MD. 73: 302/682) numaralı hükmün ulağa verilme tarihi 29. Za 999'dur. (M. 18. IX.1591) Dolayısıyla bir üstte yer alan Seyyid Gâzi konulu hükmün de bu tarihler civarında yani eylül ayının başlarında kaleme alınmış olması düşünülebilir.



İçerik olarak bu merasimlerin inanç grubunun geleneğinde bir karşılığının olup olmadığı ya da belli araştırmalarda “hacılar bayramı” olarak yapılan tanımlamalar örneğinde olduğu gibi inanca ait bir yönünün olup olmadığını söylemek zordur.<sup>12</sup> Ancak, Selçuklular çağından beri süregelen bir gelenek olduğu muhakkaktır.

Anlaşıldığı kadarıyla bu ayin esnasında sazendeler vardır ve sazlar çalınmaktadır. O halde burada şu soruyu sormakta fayda var. XVI. yüzyılın belgelerinde anlamını bulan bu sazendelerin çaldıkları sazlar nelerdir? Bugün Alevi semahında saz dışında kullanılan bir musiki aleti genellikle görülmez. Ancak metinde ifadesini bulan “*sazendeler*” tabiri, sanki içerisinde başka sazların da barındığı intibahı vermektedir. Zira Hacı Bektaş dergâhında müzede kırklar meydanında muhafaza edilen bir şamdanın kaidesinde semah yapanlarla beraber kudüm ve tambur gibi müzik aletlerini çalanların resmedilmiş olduğu ifade edilmektedir. (Elçi, 1999: 14) Ahmet Refik’in kaydettiği divan-ı hümayun kayıtlarından birisi bu manada son derecede önemlidir. Zira burada merasimin yasaklanmasından sonra yeniden ihdas edilmesi sürecinde türbe haremünde toplanan ziyaretçilerin *tabl ve nakkare ve şişte ve kopuz* çalmakta oldukları kaydedilmiştir. Burada ifadesini bulan *şişte* bildiğimiz tamburun öncüsü olan *şestâr* veya daha küçük bir halk çalgısı olan *çesde* olmalıdır.

Ayinlerin yeniden başladığından bahseden ve Ahmet Refik tarafından neşredilen Divan-ı Hümayun kaydındaki “*yoluk ve çıplak yürümek üzere*” şeklinde kaydedilen bir tanımlama, merasime katılanların niteliğini de ortaya koymaktadır. Belge, vaktiyle yasaklanan merasimlerden bahsederken bu türlü hareketleri olanların ve “*çıplak ve rafz ve ilhad üzere olan ışıkların aralarına..*” karıştırılmaması şartı ile zâviyenin ihyasına izin verildiğinden bahisle “*bed mezheb üzere işlerinde asla bir ferdî*” barındırmamaları ve beş vakit namazı terk etmemeleri şartına dikkat çekmektedir. Bu anlamda vaktiyle burada merasim yapanları bî- namaz oldukları da ifade edilmektedir. “*evkat-ı hamsede müdâvemet etmeyüb bî namaz olanların sen ki toprak kadısısın daima tetebbu edip....*” Bütün bunlar, daha XVI. yüzyılın sonlarına doğru etrafta Kalenderi zümrelere mensup dervişlerin bulunduğunu göstermesi açısından önem taşımaktadır.

12 Alevi Bektaşilerde tertiplenen bu kabil merasimlerden bazıları hakkında bkz. İrene Melikof, Anadolu Alevilerinin Bazı Törenleri Üzerine”, *Yabancı Araştırmacılar Gözüyle Alevilik-Tuttum Aynayı Yüzüme Ali Göründü Gözüme*, çev. İlhan Cem Erseven, İstanbul 1997, ss. 61-64; İrene Melikof, “Alevi Adetleri Üzerine Notlar, Bazı Orta-Anadolu Kutlamaları Dolayısıyla”, İrene Melikof, *Uyur İdik Uyardılar, Alevilik Bektaşilik Araştırmaları*, trc. Turan Alptekin, İstanbul 1993, ss. 81-87.

Mahya ayinine sayısı binlerle ifade edilebilecek insan katılmaktadır. Anlaşıldığı



kadarıyla afyon da kullanılan merasimler sırasında kendisinden geçen dervişler, çok bilinen, kalenteri dervişin bıçakla kendisini yaraladığı gravürde görüldüğü gibi vücutlarının belli yerlerini kesmekte ve bir ateşin etrafında çalınan ezgiler eşliğinde sema/semah denilen ayini icra etmekteydiler. (Ocak, 1992: 176-177)

Anlaşıldığı kadarıyla Kalenderiler ve abdalların yıllık olarak muhtelif yerlerde yaptıkları ayinler bu isimle anılmaktaydı. Zira Otman Baba Vilâyet-nâmesi'nde Zağra'da Mal Öyüğü denilen köyde, mahya olarak adlandırılan merasim kapsamında bir cemiyet gerçekleştirildiği nakledilmektedir. İfadeden anlaşıldığı kadarıyla bu merasim için de tıpkı

Seyyid Gâzi gibi muhtemelen imparatorluğun mümkün olan her coğrafyasından insanlar toplanmaktaydı. (Gölpınarlı, 1995: XCVI-XCVII) "...meğer Zağra'da Mal Öyüğü dirler bir köyde bir gürub sufiler mahya etmek kasdına her diyardan halk u dervişleri da'vet ütdiler ol kân-ı vilâyet tekyesinde dervişi dahi ol mahyaya da'vet edüb tenbih ütdikde ol kân-ı vilâyeti anda gördiler ve âlem halkına meşhur ve haber edüb aytdılar kim ol server-i âlem ve maksûd-ı âdem kim Otman Baba'dur filan dervişin tekyesinde huzur-ı vahdet eyler dediler çün ol abdallar dahi işitti kim ol kân-ı vilâyet filan yerde mahyaya gelse gerekdür pes ol mahyaya azm-i dil-ârâm etdiler ve ol Mal Öyüğü didükleri mahya olacak köye geldiler; gördiler ki ni'met pişmiş ve bak ü derviş cem' olmağa başlamış öyle olsa bir yire oturub intizâr ve ümid birle yol gözetdiler ki bir labzadan sonra gördiler ki ol tekyesinde olduğu dervişin ardınca ol kân-ı vilâyet çoban-varı bir uğucu mübarek çulunu geçirüb omuzuna urmuş, gelür ve bir tac dikinmiş, yedi terk üzerine ve mübarek başının saçı ol tac altında bir tutam mîkdârı uzamış" Bu şenliklerin bugün Balkanlarda bazı yerlerde küçük çapta yapılageldiği bilinmektedir. Tire Dibekçiler yaylası/Çaldede mahyası, Köyceğiz Sandıraz dağı mahya şenlikleri (Önal, 2003: 104) örneğinde olduğu gibi Anadolu'da da devam etmektedir.

Güz eyyamında büyük bir kalabalığın toplanması ile gerçekleşen bu ayin/merasimler nasıl icrâ ediliyordu? İçeriğinde neler vardı? Bu sorulara belki bugünden geriye giderek cevap vermek mümkün olabilir. Ancak asıl kaynak hiç şüphesiz

Georgius'un eseri olarak ifade edilebilir. Konu hakkında elimizdeki en erken veriler de burada yer almaktadır. Buna göre dervişler kapalı bir mekânda toplanmakta ve hayvanlar kurban etmektedirler. Yine buraya gelirken yanlarında yiyecekler de getirdikleri anlaşılmaktadır.<sup>13</sup> Toplanılan yerin dolmasının ardından muhtemelen zâkir olarak tanımlanan kişi eline bir bendir alarak semah yapmak üzere ayağa kalkan kişileri, belli ritimler dairesinde hareketlendirmektedir. Semah dönenlerin belli bir insicam dairesinde döndükleri Georgius'un ifadelerinde yer alan, hiç kimsenin bu dönenleri insan mı heykel mi ayırt edemez ifadelerinden anlaşılmaktadır.<sup>14</sup> İcra edilen ayinin ritminin yavaş yavaş yükseldiği ve bu esnada Yunus ilahilerinin okunmakta olduğu da ifade edilmektedir.

Daha XV. yüzyılın ortalarında Seyyid Gâzi Zâviyesi'nin henüz Kalenderiliğin önemli merkezlerinden olduğu tarihlerde, buradaki ayinlerde Yunus Emre'nin ilahilerinin okunuyor olması son derecede önemlidir. Zira Yunus'un Sünni dünyanın mı yoksa Sünni dışı dünyanın mı bir ürünü olduğu tartışması el-an devam edegelmektedir. Merasimlerde ilahilerinin okunuyor olması Yunus Emre gibi yüzyıllar boyunca çok geniş bir coğrafyada çok farklı kesimlerin üzerinde etkin olmuş bir kimseyi Sünni dünyanın dışına elbette taşımaz. Ancak Yunus'un ilahilerinin Seyyid Gâzi Zâviyesi'nde okunuyor olması O'nun bu muhitlerde de etkin olduğunu göstermek açısından önem taşımaktadır.<sup>15</sup> Bu merasimler sırasında Yunus Emre'den okunan ilahiler Georgius tarafından kitabına dâhil edilmiştir. Latince söyleyiş ile kaleme alınan ilahilerin karşılıkları Leyla Coşan tarafından tespit edilmiştir (Coşan, 2009: 205)

Caffil olma aths goesingi. halinga bak oeleni goer. Ruenelit itma doennede. yasucclerungdeleni goer	Gâfil olma aç gözünü hâluna bak öleni gör Kürelik itme dünyede yazukların dileni gör
---	--

13 Georgius'u Latince aslından incelediğini ifade eden Altay Tayfun Özcan, bu yiyeceklerin merasim sürecinde yenilip içildiğinden bahsedilmemesinin bunların ihtiyaç sahiplerine dağıtılmış olması ile izah edilebileceğini ifade etmektedir. Ancak çok uzak diyarlardan gelen binlerce dervişin toplandığı bir yerde getirilen yiyeceklerin önemli bir kısmının tüketilmiş olması daha mantıklı görünüyor. Bkz. Altay Tayfun Özcan, *a.g.m.*, s. 115.

14 Altay Tayfun Özcan, *a.g.m.*, s. 115.

15 Yunus Emre'nin Alevi Gelenegindeki yeri için bkz. Mehmet Ersal-Bülent Akın, "Alevi Geleneginde Yaşayan Yunus Emre", *Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri*, Edt. Ünal Şenel, Manisa 2016, ss. 163-199.

<p>Nitstheler yatir duessuebeni. gir nulan tstheyan uessuebeni Czuemuekleri tsassabeni. tstherrybeni olam guer.</p> <p>Kym Ach iduep kilir zari. kuenethdur ellinde uuari.</p> <p>Gutsthmish yatir kari giri. myzkynueri gueleni goer</p> <p>Czorma hallynkymczene. uuarma yeramanczine Kymczini goefdeczini uulsb gyeni iulani goer.</p> <p>Hane mehenimet mustafa. huekym itti kaftan kafa Doenne kyme kildi baffa. aldaniben galani goer.</p> <p>Aldanma mala dauuara kuluk eyla haka yar Seuigile bile uuara. baki iotasth olani goer.</p> <p>Jonus bii czusleri tsattar. halka morifet satar Gendiczi ne hadar duttar czoledigi ialani goer.</p> <p>Janar itschim goner osim bon oelim angitstac</p> <p>Olim endestherczin hosth. ululara damtsthag</p> <p>Oliczeris belli bean. gisli itsthimis olor ean.</p> <p>Tenesthir ustine konp. halk vnginde iuumtsthad. Hitsch hilmezcem ben nitge idem. hanke ianna czaffaridem</p> <p>Yaccaffis don geem gidem. baschsis atta binnitstheg.</p>	<p>Niçe yatur düşübeni ilan çıyan üşübeni Sünükleri çağşabanı çürüyüben ulanı gör</p> <p>Kimi âh idüp kılur zârı günehdür elinde varı Göçmiş yatur kara yiri miskinleri güleni gör</p> <p>Sorma hâlin kimisine varma İrahman 'suzına Kim isine gövdesine ulşup yeni yeni yolanı gör</p> <p>Kanı Muhammed Mustafâ hüküm itdi Kaf'dan Kaf'a</p> <p>Dünye kime kıldı vefâ aldanuban kalanı gör</p> <p>Aldanma mâla davara kulluk eyle Hakk'a yara Seviyile bile vara bâkî yoldaş olanı gör</p> <p>Yûnus bu sözleri çatar halka ma'ârifet satar Kendüsü ne kadar dutar söyledüğü yalanı gör</p> <p>Yanar içüm göyner özüm ben ölü (mi) anıcak Ölüm endişesi ne hoş ululara danı(ş)a(cak</p> <p>Öliserüz bellü beyân gizlü içümüz olur 'ıyân</p> <p>Teneşür üstine kon(up) halk öninde yuvuncak</p> <p>Hiç bilmezcem ben niçe idem kangı yana sefer idem</p> <p>Yakasuz don geyem gidem başsuz ata bini(ş)i(cak</p>
---	--

Gele banga kauum gardasth ola czimdegi ioltasth.	Gele bana kavum kardaş ola si(ne) degi(n) yoldaş
Kim olaczar banga haltasth. ben czinindo egalitsthağ.	Kim olısar bana haldaş ben sinümde kalı(şı)cak
Galam ben amalimla. hernitgeczii halimla	Kalam ben âmâlum(i)la her niçesi hâlum(i)la
Gide kauum guule guele. efden ianga donitstheğ.	Gide kavum güle güle evden yana döni(şı)cek
Sanga aidirem ai passa. nelergelliczor bassa. Kiming izciden bağır pissche. kim schraba kanitsthağ.	Sana eydürem ey paşa neler geliserdür başa Kimi isiden bağıri pişe kim şarâba kanı(şı)cak
Yarin cziaczat gurla tshumla galeik derle.	Yarın siyâset kur(i)la cümle halâyık dir(i)le
Kime mir czeuun herle. kiming izciden iamtsthağ. Amal vuer vnda tsthoap amalsisa olor hedep.	Kim(i) emir sa(e)van birle kimi isiden yanı(şı)cak
Schol hisschia olmacz hezzep. bunda azat olitsthağ.	Âmâl vir(e) anda cevâp âmâlsuza olur itâb Şol kişiye olmaz 'azâb bunda âzâd olı(şı)cak
Yonus emdi kil iarak. vtanmeaczin dogri bak.	Yûnus imdi sen kıl yarak utanmayasın dogrı bak Cümle halâyık dir(i)le adlu adı(y)la sayılacak
Tscumla galeik derle. Atli atila czaillitschag.	

Anlaşıldığı kadarıyla Seyyid Gâzi Zâviyesi İşreti'nin kapsamlı teftişinin ardından devletin "Işık" tabir ettiği unsurlardan arındırılmıştır. Bu Işıkların kalenderi zümreler olduğu ifade edilebilir. 15 S 980 (M. 27.VI.1572) tarihli mühimme kaydında "*ol makamdan mukaddemâ reddolunan Işık taifesi*" ifadesi ile bu döneme işaret edilmektedir. Mühimme kaydında "*evvelki fıskâ müteallık adetlerin terk edüb ehl-i sünnet ve cemaatten olup evkat-ı hamseye müdavemet edüb yoluk ve çıplak yürümemek üzere*" ifadeleri bu zümrenin Kalenderi unsurlar olduğunu çağrıştırmaktadır. (Ahmet Refik, 1932: 32) Georgius'un tanımladığı Kalenderi gruplar da Osmanlı belgelerinde tarif edilenden çok farklı

değildir. O'na göre bu dervişlerden bazıları başlarında tüyler taşır, yamalı kıyafetler giyinirdi. Ancak çoğunluğu çıplak denilebilecek şekilde ve yanlarında zincirler bulunduğu halde idiler. Buna rağmen onlar halk ile tamamen uzak kesimler değillerdi. İçlerinden sadece bir kısmı toplumdan ayrılarak dağlara çekilmekte idi. (Özcan, 2013: 114)

Öte taraftan, Âşık Çelebi'nin İşreti hakkında naklettiği bilgiler arasında çizdiği Seyyid Gâzi Zâviyesi portresi içerisinde kullandığı “*bizüm namazumız kılınmış kefenimiz dikilmiştir*” ifadelerini, Osmanlı belgelerinde rafizi olarak tanımlanan ve muhtemelen nadiren XVIII. yüzyıldan itibaren, ancak genellikle XIX. yüzyılda Alevi olarak isimlendirilmiş olan zümreler için ifade edilen isnad ve suçlamalardan birisi olduğunu da belirtmek gerekir.<sup>16</sup>

Mühimme kaydının bizlere ifade ettiği bir diğer konu, Seyyid Gâzi kasabası ahailerinin top yekün olarak aynı inanç grubunun mensupları olmadığı gerçeğidir. Zira belgede ifadesini bulan zümreler “*ulemâ ve sulehâ ve sâir eşraf ve a'yânî*” içerisinde ulemanın kamu otoritesinin temsilcileri, dolayısıyla dışarıdan olan unsurlardan olduğu kabul edilse bile diğerlerinin kasabanın mensupları olduğu muhakkaktır. Eğer Osmanlı merkez yönetiminin yapılacak işlemi meşrulaştırmak için böylesi bir sebep zikretmiş olabileceği ihtimalini kenarda tutarsak, çevrenin de bu merasimlerden rahatsız olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda metinde ifadesini bulan, cami içerisinde namaz kılmanın mümkün olmadığı iddiası hem kasaba ahailerinden bazılarının bakışını hem de devletin zâviye hakkında yapılacak bir işlem için nazarı itibara aldığı gerekçeyi göstermesi açısından önemlidir.

Dikkat edilecek olursa Osmanlı merkez yönetimi müessesenin yüzyıllardan beri süre gelen etkinliğini iptal ederken, kurumu hiçbir şekilde hedef almaz. Kurum çerçevesinde yapılan uygulamalar bu müdahalenin sebebi olarak ifade edilir. Hatta Seyyid Gâzi'de olduğu gibi vakıf malına müdahale, su-i istimal konusu çok zaman bu mesele içerisinde bir gerekçe olarak ifade edilir. Osmanlı yönetimi, vakıf muhasebesi bile olsa, defterin ser levhasında bu kabil sufler hakkında fevkalade tazimkâr bir ifadeyi formüle etmiştir. Velev Osmanlı yönetiminin takibatına uğramış zümrelerin piri olarak kabul edilse bile.

Bunun ilginç örneklerinden bir tanesi yine Seyyid Gâzi İmareti hakkında Kanuni döneminde tanzim edilmiş olan bir defterde yer alan kayıtlardır. Bu kayıtlar,

16 BOA. MD. nr. 69, s. 59/115:

zâviyenin işleyişinden kaynaklanan bazı meselelerin devlet tarafından nasıl karara bağlandığını göstermesi açısından son derecede önemlidir. Mesela şeyh olan kişilerin vakıf mahsulü ile toplanan nezirlerin öşrünü meşihatları gereği almalarına müsaade edilmiştir. Ancak, zâviyede vefat eden dervişlerin ve kulların terekelerinin öşrüne de müdahale etmek istediklerinde bu gelirden men edildikleri dikkat çeker. (BOA. MAD 27: 57) Hatta vâriissiz ölenlerin zâviyede sarf edilecek olan mallarından resm-i kısmet talep eden kadıların bile müdahalelerini men ederek zâviye sarf edilecek gelire noksan gelmesinin de önüne geçilmiştir. Seyyid Gâzi dervişlerinin kendi gayretleri yaptıkları sekiz göz değirmenin gelirini imaret için sarf ettikleri, yirmi beş yıldan beri değirmenin böyle işlediği, şimdi şeyh olan kişinin tıpkı vakıf malından aldığı öşür gibi değirmen gelirinin de öşrünü almak istediği anlaşılmaktadır. Merkez yönetimi, bu meselenin de incelenerek değirmen vakıf malı değil ise şeyh olanların bu müdahalelerinin engellenmesini âmirdir. (BOA. MAD 27: 57) Belki bunlardan daha da önemlisi defterde sureti yer alan Evâsıt-ı Ramazan 937 (M. 18-28. IV. 1531) tarihli bir divan kaydında dervişlerin şeyh olmasını uygun gördükleri kişiyi İstanbul'a bildirmelerini istemektedir. “*zâviye-i mezhbûrede cibet ile şeyh olmak ref’ olunmasın emr eyleyüb buyurdum ki hükm-i şerifim vusul buldukta göresiz zâviye-i mezhbûrede olan dervişlerin içlerinden kendü ihtiyarlarıyla eyledükleri bir [...] ve münasib derviş Hüseyini şeyh tayin eyleyüb hürmet-i meşihatini ana ismarlayasın zâviye-i mezhbureyi görüb gözedüb eda-i hizmet eyleye ve dervişler şeyh olmak için her kimi ihtiyâr edüb vech-i münasib görmüşler ise yazub dergâh-ı muallâya arz edesiz ki bâb-ı saadet-meâbımdan berât-ı hümâyûn verilüb hürmet-i meşihati müeddi kala şöyle bilesin ve ba’de’n-nazar bu hükm dervişler elinde ibka edüb alâmet-i şerife i’timad kulasız tabriren fi evâsıt-ı şehr-i Ramazanü’l- mübârek sene seb’a ve selâsin ve tis’amiye*” (BOA. MAD. 27: 58-59) Bu kayıt, Osmanlı yönetiminin daha henüz teftişler başlamadan ve burada yapılan merasimlere kısıtlama getirilmeden önce zâviyeye bakışını, dervişlerin şeyhin tespitindeki rollerini göstermesi açısından son derecede önemlidir.

Osmanlı merkezi yönetiminin Seyyid Gâzi hakkında bu dikkatli tutumuna karşın sünni dünyanın temsilcileri olarak kabul edilebilecek bazı müelliflerin eserlerinde, Seyyid Gâzi muhitinin temsilcileri olan sosyal muhit ile beraber müessesenin de tezyifkâr ifadelerin muhatabı olması dikkat çekmektedir. Âşık Çelebi’ in tezkiresi bunlardan bir tanesi olarak ifade edilebilir. Kanuni zamanında bir kadı olarak Seyyid Gâzi Zâviyesi’ni denetleyen İşreti’nin biyografisinin anlatıldığı kısımda zâviyeyi “*Anadolü’da Seydi Gâzi tekeyesi ki bir dâr-ı fiske u dalâl olub*” ifadesi ile betimleyen yazar

İşreti'nin zamanında zâviyenin teftiş edildiğinden bahisle vakıf gelirlerine gadr ve hıyanetleri olduğunu da ilave etmekten geri durmaz.<sup>17</sup>



“Anadolı’da Seydi Gâzi tekyesi ki bir dâr-ı fısık u dalâl olub ber yirden atasın anasın azarlatmış battallar işden kaçub ışık olmuş postunu boklar abdallar sâz-ı melâhi gibi dem-sâz çibreleri bihye-i imân olan libyeden âri ve alınlarında olan kara yazular ebrularınınun terâşıyla mütevâri idi. Namazumuz kalınmış ve kefenümüz dikilmiş ü ilinmişdür/alınmışdur diyü bi’-keüllüye biş vakte çâr tekbîr idüb namaza yüz yumazlar ve müezzine kulak kabartmayup imâma uymazlar idi. Pâdişahların sadakâtın ve ashâb-ı hasenâtın hayrâtın yirler birkaç gâv şikem-perver harlar idiler. Sultanöni, sancağına başka sancak çeküb etrafa akın salarlar tuğ ve nakkare ile beğler alayların görseler yuf borusun çalarlar idi. Kudümlarından kety u kent halkı mütenebbih olsalar Deccal gibi ardlarına ıyarlar budukları dil-beri soyarlar

kendü libaslarına koyarlardı. Dânişmed müderrisine incinse sipâhi ağasına küsünse yalın yüzlüler babasına kakısa kandasın Seydi Gâzi Ocağı diyü varurlar, soyunurlar kağan kaynadurlar. Işıklar anları semâ ü safa diyü kendi ezgilerine oynadurlar idi. Nice yıl bu halle rüzgâr geçürüb dine vü müslimîne adü ve ilme vü ulemaya kâne-cü idiler. Ehl-i şer’e hod adâvet etmeyince zu’-m-ı fâsıdlerince hakla hak olmazlar ve kuzâta istihfâf kalmasalar müfredlîğa istibkak bulmazlardı. Hikmet Allah’un ve mu’cize Resula’llahundur sırr-ı ‘ilm ve rûhâniyet-i ulemâ ve gayre-i şer’ ü şeref-i kazâ te’şir idüb mezkeür İşretî Eskişehir kazısı iken ol zâviyeyi teftiş itdi. Habasetlerinden mâl-ı vakfa gadr ü hıyanetleri ve ol ehl-i cenâbetlerin cebâbetlerinde niçe cinâyetleri zâhir olub tafsil-i ahvâl ma’rûz-ı arsa-i pâdişâh-ı ‘adâlet-meâl oldukda buyurdular ki ol mahâl mescûd ü menâr ve câygâb-ı ‘ilm-i pür-envâr olup ol battal-hâne medrese-i erbâb-ı iştigâl olub abdalin ahvâli ‘ilme ibdâl olma. Tedrîs ü fetvâ bid’at ü bevâya ni’me’l-bedel ola ve ol buk’a keserâbin biki’atin iken menba’-ı âb-ı ‘ilm ü amel olâ”

Bu manada resmi evrak ile bireysel metinlerin dili arasında bir fark nazarı dikkati çekmekle beraber Seyyid Gâzi’de icrâ edilen mahiye merasimleri çerçevesinin hemen aynı kavramlarla izah edildiği dikkat çekmektedir. Hem resmi evrakta hem de Âşık Çelebi’nin anlatısında mahiye zamanında bendir seslerinin etkin olarak duyulduğu

17 Âşık Çelebi, *Meşâirü’ş-Şu’arâ*, *İnceleme-Metin*, C. 2, Haz. Filiz Kılıç, İstanbul 2010, s. 1081-1082.



anlaşılmaktadır. Yine her iki metinde de bu kalabalıktan kaynaklanmak üzere çevrede bazı bireysel güvenlik ihlallerinin, mala ve cana kasd anlamında bazı vakaların yaşandığı da anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak Seyyid Gâzi Zâviyesi, başlangıçta tamamen Kalenderi ve Abdalların kutsal mekânı olarak gelişmiş iken, XVI. yüzyılın sonlarından itibaren, bir dönem devletin nezaretinde sünni algı ile ıslah edilmeye çalışılmış ise de zamanla eski geleneklerin yeniden su üzerine çıktığı, özellikle XVII. yüzyıldan sonra Bektaşiliğin de kutsal merkezlerinden birisi olarak dikkat çeken bir kurum olarak varlığını devam ettirmiştir. Bütün bu eksende sünni kesimlerin de buraya ilgisiz kaldıkları söylenemez.

Osmanlı merkez yönetimi gerek Seyyid Gâzi'yi gerekse bu kurumu aziz olarak kabul edip hukukunu ve gelirlerini korumayı gözetirken kurum içerisinde gelişen ve toplumun ekser kesiminin çok da hoş görmeyeceği uygulamaları kesin kez yasaklamaktan da geri durmamıştır.

**Arşiv Belgeleri:**

BOA. MD. (Mühimme Defterleri), 69, 73.

BOA. MAD (Maliyeden Müdevver Defterler), 27.

**Kaynaklar ve Araştırmalar:**

AHMET REFİK (1932). On Altıncı Asırda Rafizilik Bektaşilik, İstanbul.

AY, Resul (2015). “Anadolu ve Rumeli’de Derviş Seyahatleri ve Kırsal Toplum İçin Gördüğü İşlevler (13-15. Yüzyıllar)”, Ötekilerin Peşinde, Ahmet Yaşar Ocak’a Armağan, Haz. Mehmet Öz-Fatih Yeşil, İstanbul 2015, ss. 303-315.

ÂŞIK ÇELEBİ (2010). Meşâirü’ş-Şu’arâ, İnceleme-Metin, Haz. Filiz Kılıç, İstanbul.

COŞAN, Leyla (2009). “Georgius de Hungaria ve Türkler Hakkındaki Değerlendirmelerine Bir Bakış”, Semahat Yüksel Armağan Kitabı, Feruzan Gündoğar, Güler Mungan; Cemal Yıldız, Ankara, ss. 198-207.

ELÇİ, Armağan (1999). “Semah Geleneğinin Uygulanması”, Gâzi Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Dergisi, 12 1-23. (Derginin bu sayısının sayfa numaraları yoktur.).

ERSAL, Mehmet-Bülent Akın, (2016). “Alevi Geleneğinde Yaşayan Yunus Emre”, Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, Edt. Ünal Şenel, Manisa ss. 163-199.

FAROQHİ, Suraiya (1981). “Seyyid Gazi Revisited: The Foundation as Seen Through Sixteenth and Seventeenth-Century Documents”, Turcica, Revue D’Etudes Turques, Tome XIII, Paris, ss. 90-122.

GÖLPINARLI, Abdülbaki (1995). “Otman Baba Vilayet-Nâmesi”, Journal of Turkish Studies, Vol. 19/1995, ss. LV-CV.

KÖPRÜLÜ, Fuad (1984), Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara.

MACARISTANLI GYÖRGY, (2009). Türkler, Türklerin Gelenekleri, Görenekleri ve Hinlikleri Üzerine İnceleme, Michel Balivet, Türk Korkusu, çev. Lale Arslan Özcan, İstanbul.

MELIKOF İrene (1993). “Alevi Adetleri Üzerine Notlar, Bazı Orta-Anadolu Kutlamaları Dolayısıyla”, İrene Melikof, Uyur İdik Uyardılar, Alevilik Bektaşilik Araştırmaları, trc. Turan Alptekin, İstanbul, ss. 81-87.

(1997). Anadolu Alevilerinin Bazı Törenleri Üzerine”, Yabancı Araştırmacılar Gözüyle Alevilik-Tuttum Aynayı Yüzüme Ali Göründü Gözüme, çev. İlhan Cem Erseven, İstanbul, ss. 61-64.

MENZEL, Theodor (1925). “Das Bektaschi Klöster Sejjid Gâzi”, Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen, 28, ss. 92-125.

OCAK, Ahmet Yaşar (1992). Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalenderiler (XIV-XVII. Yüzyıllar) Ankara.

ÖNEL, Mehmet Naci (2003). “Dağ Kültü, Eren Kültü ve Şenliklerinin Muğla’daki Yansımaları”, Bilig, Bahar 2003, sayı: 25, ss. 99-124.

“Battal Gâzi”, TDV. İA, V, 204-205.

ÖZCAN, Altay Tayfun (2013). “Macaristanlı Georgius’a Göre XV. Yüzyıl

Türkiye’indeki Heterodoks Kesim”, *Diyalog, Interkulturelle Zeitschrift für Germanistik* 2013/2, ss. 110-120.

SAY Yağmur (ty.) *Seyyid Battal Gazi ve Külliyesi*, ty. İstanbul.

YENİŞEHİRLİOĞLU, Filiz (2008). “The Tekke of Seyyid Battal Gâzi”, *Anadolu ve Çevresinde Ortaçağ*, ed. Mine Kadiroğlu, Ankara ss. 121-164.

YÜREKLI, Zeynep (2005). *Legend and Architecture in Ottoman Empire: The Shrine of Seyyid Gâzi and Hacı Bektaş* (Ph.D. diss., Harvard University).

(2012). *Arhitecture and Hagiography in the Ottoman Empire, The Politics of Bektashi Shrines in the Classical Age*, New York.

